Resum de vectors

En general, fixat un cert punt que prenem com origen (O), es defineixen tres eixos mútuament perpendiculars x, y i z, o **eixos de coordenades**. La posició d'un cos es representa pel seu vector posició, que és el conjunt de les projeccions de la seva posició sobre cada un dels eixos de coordenades, també anomenades **coordenades cartesianes** o rectangulars, $\vec{r}_1 = (x_1, y_1, z_1)$.

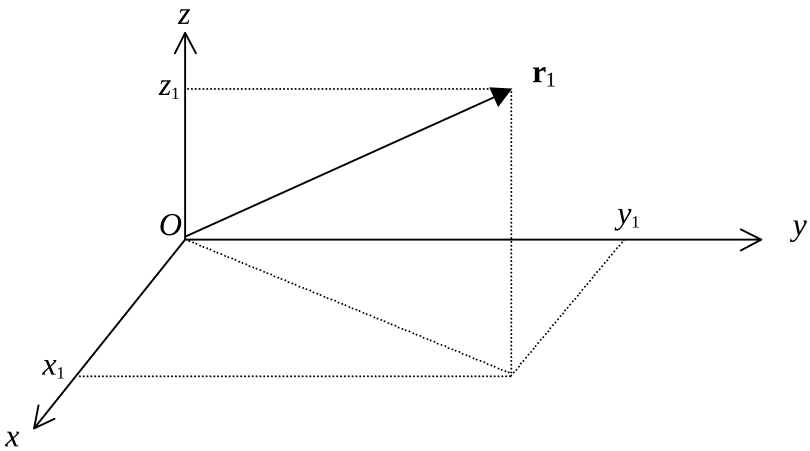

No sols la posició ve donada per un vector, sinó també moltes altes quantitats d'interès com la velocitat, l'acceleració i la força. Cal, doncs, fer un resum informal d'algunes propietats bàsiques dels vectors.

Els vectors s'indiquen amb una fletxa a sobre, $\vec{r}$. Per problemes tipogràfics, però, sovint s'indiquen amb negreta, **r**, com en la majoria de llibres de Física.

Si ens limitem al cas de <u>dues dimensions</u>, un vector **a** ve donat per dos nombres a_x i a_y, és a dir, les seves components cartesianes,

$$\mathbf{a} = (a_x , a_y)$$

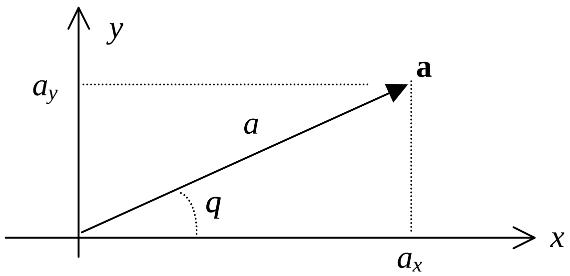

Geomètricament podem imaginar el vector com la fletxa que, partint de l'origen de coordenades, arriba al punt (a_x, a_y). A partir de les seves components podem calcular el **mòdul del vector**, definit com

$$a = |\,\mathbf{a}\,| = (a_x^2 + a_y^2)^{1/2} = \sqrt{a_x^2 + a_y^2}$$

Si pensem en el vector posició, el seu mòdul ens dóna la distància del cos a origen de coordenades. És a dir, el seu mòdul representa la longitud de la fletxa .

També podem calcular l'angle q entre el vector i, per exemple, l'eix x. Les funcions trigonomètriques d'aquest angle són

$$\cos q = a_x / a \qquad \sin q = a_y / a \qquad \mathrm{tg}\ q = a_y / a_x$$

A l'hora de calcular les funcions trigonomètriques s'ha de tenir en compte que les components cartesianes a_x i a_y poden ser positives o negatives (quan no són nul·les), mentre que el mòdul a sempre és una quantitat positiva. Aleshores, l'angle q es calcula a partir de les funcions inverses corresponents, és a dir,

$$q = \arccos(a_x / a) \quad ; \quad q = \arcsin(a_y / a) \quad ; \quad q = \mathrm{arctg}(a_y / a_x)$$

El mòdul a i l'angle q constitueixen les **coordenades polars** del vector, a partir de les quals podem tornar a obtenir les coordenades cartesianes mitjançant les relacions

$$a_x = a \cos q \quad ; \quad a_y = a \sin q$$

En el cas de <u>tres dimensions</u> hi ha relacions similars. La generalització del concepte de mòdul és especialment senzilla

$$\mathbf{a} = (a_x, a_y, a_z) \quad \rightarrow \quad a = |\mathbf{a}| = \sqrt{a_x^2 + a_y^2 + a_z^2}$$

Totes aquestes propietats bàsiques ens permeten pensar en un vector com en un objecte que té un **mòdul** (la seva longitud), una **direcció** (especificada pels angles amb els eixos), i un **sentit** (des de l'origen cap el punt (a_x, a_y, a_z)).

Els vectors es poden sumar, operació que en termes de les seves components és

$$\mathbf{a} + \mathbf{b} = (a_x + b_x\, , a_y + b_y\, , a_z + b_z),$$

i que satisfà la propietat commutativa ($\mathbf{a} + \mathbf{b} = \mathbf{b} + \mathbf{a}$).

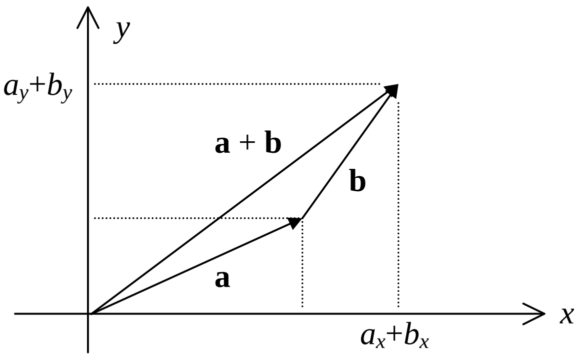

Un vector es pot multiplicar per un escalar (nombre real) l, operació que en termes de les components cartesianes s'expressa

$$l\mathbf{a} = (l a_x\, , \; l a_y\, , \; l a_z)$$

Aquesta operació satisfà la propietat commutativa $\quad l\mathbf{a} = \mathbf{a}l$
i les propietats distributives següents: $\quad l(\mathbf{a}+\mathbf{b}) = l\mathbf{a} + l\mathbf{b}$

$$(l+m)\mathbf{a} = l\mathbf{a} + m\mathbf{a}$$

A més a més, permet definir el **vector unitari â** (amb el signe ^ de barret)

$$\hat{\mathbf{a}} = \mathbf{a} / a$$

que com es pot comprovar té la mateixa direcció i sentit que **a**, però mòdul unitat. (Fixeu-vos que dividir per a és equivalent a multiplicar pel seu invers, $1/a$.)

Uns vectors unitaris especialment útils són els que estan dirigits en el sentit positiu dels eixos de coordenades. En termes de components es defineixen com

$$\mathbf{i} = (1,0,0) \quad ; \quad \mathbf{j} = (0,1,0) \quad ; \quad \mathbf{k} = (0,0,1)$$

de manera que **i** va en el sentit positiu de l'eix de les x, **j** en el de les y i **k** en el de les z. Aquests 3 vectors són mútuament perpendiculars i permeten expressar qualsevol vector de la forma següent

$$\mathbf{a} = (a_x\, , a_y\, , a_z) = a_x\mathbf{i} + a_y\mathbf{j} + a_z\mathbf{k}$$

El producte escalar de dos vectors és una operació que es defineix com

$$\mathbf{a}\cdot\mathbf{b} = a_x\, b_x + a_y\, b_y + a_z\, b_z = ab \cos q$$

on a i b són els mòduls respectius i q és l'angle mínim que formen els dos vectors. Fixeu-vos que en aquesta operació a partir de dos vectors s'obté un escalar (un número). És important adonar-se que el producte escalar de dos vectors perpendiculars (q = 90º) és zero, i el de dos vectors paral·lels és $\pm ab$ (segons q sigui 0º o 180º). El producte escalar satisfà la propietat distributiva següent:

$$\mathbf{a}\cdot(\mathbf{b}+\mathbf{c}) = \mathbf{a}\cdot\mathbf{b} + \mathbf{a}\cdot\mathbf{c}$$

Problemes

1. La posició d'un punt ve donada per les coordenades cartesianes: x = 2 m, y = 3 m, z = 1 m.
a) Escriviu el seu vector posició en les diferents notacions que conegueu.
b) Quina és la distància del punt a l'origen?

2. Sigui el vector $\mathbf{a} = \mathbf{i} + m\mathbf{j} + 2\mathbf{k}$. Calculeu m per tal que el seu mòdul sigui 3.

3. Dibuixeu el vector pertanyent al pla xy, $\mathbf{a} = 4\mathbf{i} + 3\mathbf{j}$.
a) Quant val el seu mòdul?
b) Quin angle forma amb l'eix x?
c) Determineu el seu vector unitari.

4. Expresseu en les seves components cartesianes en el pla xy un vector de mòdul 5, que forma un angle de 36.87° respecte l'eix de les x.

5. Trobeu les components rectangulars dels vectors situats al pla xy, de mòdul a i que formen un angle q amb l'eix x, per als següents valors: a) a = 10 m, q = 30º ;
b) a = 5 m, q = 45º ; c) a = 10 m/s, q = 240º ; d) a = 8 m/s^2, q = 270º

6. Sumeu i resteu els vectors $\mathbf{a} = 3\mathbf{i} + 3\mathbf{j}$ i $\mathbf{b} = 3\mathbf{i} - 3\mathbf{j}$.

7. Siguin els vectors $\mathbf{a} = \mathbf{i} + \mathbf{j}$, $\mathbf{b} = m\mathbf{i} + 1.5\mathbf{j}$. Determineu m per a què el vector $\mathbf{c} = 2\mathbf{a} - 2\mathbf{b}$ sigui unitari.

8. Siguin els vectors $\mathbf{a} = 3\mathbf{i} - 2\mathbf{j}$, $\mathbf{b} = -4\mathbf{i} + \mathbf{j}$. Calculeu:
a) el vector suma i el seu mòdul.
b) el vector diferència i l'angle que forma amb l'eix x.
c) el vector $\mathbf{c} = 2\mathbf{a} - 3\mathbf{b}$ i el vector unitari que defineix la direcció i sentit de $\mathbf{c}$.
d) el producte escalar.

9. Feu els productes escalars $\mathbf{i}\cdot\mathbf{i}$, $\mathbf{i}\cdot\mathbf{j}$, $\mathbf{i}\cdot\mathbf{k}$, $\mathbf{j}\cdot\mathbf{i}$, $\mathbf{j}\cdot\mathbf{j}$, $\mathbf{j}\cdot\mathbf{k}$, $\mathbf{k}\cdot\mathbf{i}$, $\mathbf{k}\cdot\mathbf{j}$, $\mathbf{k}\cdot\mathbf{k}$.

10. Sobre un cos actuen dues forces de mòduls: $F_1 = 5\ N$, $F_2 = 7\ N$, que formen respectivament els següents angles amb l'eix x: 60° i -30°. Determineu la força resultant (o força neta), el seu mòdul i l'angle que forma amb l'eix x.

11. Un cos està sotmès a l'acció de tres forces segons el pla xy de mòduls 6 N, 3 N i 4 N, que formen uns angles de 45°, 30° i 60° respecte l'eix de les x. Calculeu el mòdul de la resultant i l'angle que forma respecte l'eix x.

12. Calculeu el producte escalar d'una força (5,3,4)N i un desplaçament (6,-1,2)m. Quin angle formen aquests dos vectors?

13. Feu el producte escalar de (4,8,-2) i (6,-2,4). Que podeu dir d'aquests dos vectors?

14. Considereu els vectors $\mathbf{a} = (-4,3,2)$, $\mathbf{b} = (6,2,-3)$ i $\mathbf{c} = (2,-2,0)$, i els escalars $l = 2$ i $m = 3$, i comproveu que se satisfan les següents propietats distributives
a) $l(\mathbf{a}+\mathbf{b}) = l\mathbf{a} + l\mathbf{b}$; b) $(l+m)\mathbf{a} = l\mathbf{a} + m\mathbf{a}$; c) $\mathbf{a}\cdot(\mathbf{b}+\mathbf{c}) = \mathbf{a}\cdot\mathbf{b} + \mathbf{a}\cdot\mathbf{c}$
d) Raoneu per què no té cap sentit escriure $\mathbf{a}(\mathbf{b}\cdot\mathbf{c}) = (\mathbf{a}\cdot\mathbf{b})(\mathbf{a}\cdot\mathbf{c})$

Solucions dels problemes de vectors

1. a) $\mathbf{r} = (2,3,1)\text{m} = (2\mathbf{i} + 3\mathbf{j} + \mathbf{k})\text{m}$; b) 3.74 m

2. $m = \pm 2$

3. a) 5; b) 36.87°; c) $\mathbf{u} = 0.8\mathbf{i} + 0.6\mathbf{j}$

4. $\mathbf{a} = 4\mathbf{i} + 3\mathbf{j}$

5. a) (8.66,5)m ; b) (3.54,3.54)m ; c) (-5,-8.66)m/s ; d) (0,-8)m/s^2

6. $\mathbf{a}+\mathbf{b} = 6\mathbf{i}$; $\mathbf{a}-\mathbf{b} = 6\mathbf{j}$

7. $m = 1$

8. a) $-\mathbf{i}-\mathbf{j}$, $\sqrt{2}$; b) $7\mathbf{i}-3\mathbf{j}$, -23.2° ; c) $\mathbf{c} = 18\mathbf{i} - 7\mathbf{j}$, $0.932\mathbf{i} - 0.362\mathbf{j}$; d) -14

9. $\mathbf{i}\cdot\mathbf{i} = 1$, $\mathbf{i}\cdot\mathbf{j} = 0$, $\mathbf{i}\cdot\mathbf{k} = 0$, $\mathbf{j}\cdot\mathbf{i} = 0$, $\mathbf{j}\cdot\mathbf{j} = 1$, $\mathbf{j}\cdot\mathbf{k} = 0$, $\mathbf{k}\cdot\mathbf{i} = 0$, $\mathbf{k}\cdot\mathbf{j} = 0$, $\mathbf{k}\cdot\mathbf{k} = 1$

10. $(8.56\mathbf{i} + 0.83\mathbf{j})$N, 8.6 N, 0.097 rad

11. 12.76 N, 0.80 rad

12. 35 Nm = 35 J, 39.4°

13. El producte escalar és 0 i, per tant, els dos vectors són perpendiculars.

14. a) $l(\mathbf{a}+\mathbf{b}) = l\mathbf{a} + l\mathbf{b} = (-4,10,-2)$; b) $(l+m)\mathbf{a} = l\mathbf{a} + m\mathbf{a} = (-20,15,10)$;
c) $\mathbf{a}\cdot(\mathbf{b}+\mathbf{c}) = \mathbf{a}\cdot\mathbf{b} + \mathbf{a}\cdot\mathbf{c} = -38$;
d) $\mathbf{a}(\mathbf{b}\cdot\mathbf{c})$ és un vector (el vector $\mathbf{a}$ per l'escalar $\mathbf{b}\cdot\mathbf{c}$),
mentre que $(\mathbf{a}\cdot\mathbf{b})(\mathbf{a}\cdot\mathbf{c})$ és un escalar (el producte de l'escalar $\mathbf{a}\cdot\mathbf{b}$ i l'escalar $\mathbf{a}\cdot\mathbf{c}$)

Potències de 10

10^{3n}	Prefix	Símbol
10^{15}	peta	P
10^{12}	tera	T
10^{9}	giga	G
10^{6}	mega	M
10^{3}	kilo	k
10^{-3}	mil·li	m
10^{-6}	micro	µ
10^{-9}	nano	n
10^{-12}	pico	p
10^{-15}	femto	f